

Γιαννούλης Γ. Γιαννούλης

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ο τοπικός πολιτισμός είναι σημαντική παρακαταθήκη ενός λαού. Η προσέγγισή του στα σχολεία πρέπει να έχει ως επίκεντρο, την ανάδειξη των νοημάτων του που απορρέουν, όχι μόνο μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια, αλλά την μελέτη και καταγραφή του από τους ίδιους τους μαθητές, μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Τα προγράμματα τοπικού πολιτισμού, μπορούν να χρησιμοποιηθούν με επιτυχία στη διδασκαλία των κοινωνικών επιστημών, της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, των θρησκευτικών, της γεωγραφίας και άλλων μαθημάτων. Μέσα από την ενεργητική συμμετοχή τους, οι μαθητές, βιώνουν τον πολιτισμό ως μια διαδικασία αναδημιουργίας του παρελθόντος, αναπτύσσοντας παράλληλα διάφορες δεξιότητες (γνωστικές, κοινωνικές, συναισθηματικές, γλωσσικές), καλλιεργώντας τη κριτική και δημιουργική τους σκέψη.

Με την αξιοποίηση μέσα στο σχολείο θεμάτων που πηγάζουν από τον τοπικό πολιτισμό, τα παιδιά ανιχνεύουν τις δικές τους πολιτισμικές ρίζες και προσεγγίζουν με ενδιαφέρον μια μεγάλη παρακαταθήκη πολιτισμικών αξιών, που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις, την ψυχосύνθεση και την πολιτισμική ιδιαιτερότητα τις τοπικής κοινωνίας στην οποία ανήκουν. Η γνώση της τοπικής ιστορίας και πολιτισμού επιδρούν γενικότερα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του κάθε ατόμου, επειδή το εντάσσουν ομαλά στις δομές του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου με λιγότερο ή περισσότερο κοινά χαρακτηριστικά.

Συχνά οι μαθητές καλούνται, με αφορμή διαφόρων μαθημάτων, να ρωτήσουν ενηλίκους της οικογένειας ή του κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο ζουν, για έθιμα, παιχνίδια, παραδόσεις, βιώματα, κάνοντας διάφορες έρευνες και καταγραφές είτε σε συνάρτηση με θέματα σχολικής ύλης είτε κατά την εφαρμογή διαθεματικών προσεγγίσεων και καινοτόμων προγραμμάτων που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης. Τα προγράμματα αυτά στηρίζονται στην ολιστική αντίληψη της γνώσης, μέσα από την έρευνα και την ομαδοσυνεργατική εργασία.

Παραμένει όμως ζητούμενο πώς το σημερινό σχολείο θα υπερβεί την αναπαραγωγή μιας στερεοτυπικής εικόνας του παρελθόντος και θα προχωρήσει σε μια πιο ρεαλιστική προσέγγιση του τοπικού πολιτισμού, σε ερμηνείες αντιλήψεων, κοινωνικών σχέσεων κ.λ.π. Αυτό θα το κατορθώσει με την εκπόνηση προγραμμάτων που στηρίζονται στην επιτόπια έρευνα, την καταγραφή παραδόσεων, αφηγήσεων ζωής, ηθών και εθίμων που θα συνδέονται και θα συγκρίνονται με θέματα και ζητήματα του παρόντος. Η ανάλυση και η ερμηνεία, αυτού του υλικού θα συμβάλει στη δημιουργική μάθηση πλευρών της τοπικής ιστορίας και στην παραγωγή συνειδητής συλλογικής μνήμης.

Επίσης, πρέπει να επισημάνουμε ότι ο τοπικός πολιτισμός είναι από τα πιο πρόσφορα πεδία για την πραγματοποίηση «πολιτισμικής συνάντησης» και την ανάδειξη διαφορών, αλλά κυρίως κοινών πολιτισμικών στοιχείων, ανάμεσα στο «δικό μας» πολιτισμό και των πολιτισμό “άλλων” λαών.

Με αφορμή το πραγματολογικό υλικό που θα συγκεντρώσουν οι μαθητές, κάνουμε συγκρίσεις με παραδόσεις άλλων τόπων και λαών μιας και σήμερα όλα σχεδόν τα σχολεία έχουν πολυπολιτισμική σύνθεση. Η πραγματικότητα των πολυπολιτισμικών τάξεων και η πρόκληση της διαπολιτισμικής προσέγγισης, με την

αναζήτηση των κοινών χαρακτηριστικών αλλά και την ανάδειξη διαφορετικών ταυτοτήτων, μπορεί να συμβάλει στην άρση προκαταλήψεων και στερεοτύπων που σήμερα ταλανίζουν την ελληνική κοινωνία. Είναι ανοιχτή, επομένως η πρόκληση για μια διαφορετική διαπραγμάτευση του τοπικού πολιτισμού τόσο από τη σχολική κοινότητα όσο και από τους φορείς που ασχολούνται με τον τοπικό πολιτισμό.

Τα προγράμματα προφορικής ιστορίας και λαϊκού πολιτισμού συμβάλλουν τα μέγιστα στη μαθησιακή διαδικασία σ' ένα πολυπολιτισμικό σχολείο αφού βοηθούν τους μαθητές να κατανοήσουν βαθύτερα τη διαφορετικότητα, το πώς είναι να είσαι κάποιος “άλλος”, και μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν αντικρουόμενες πολιτισμικές αξίες και στάσεις απέναντι στη ζωή. Η ιστορική αφήγηση διαφόρων προσώπων, αμβλύνει τις προκαταλήψεις και αναδεικνύεται ως πεδίο συνάντησης ντόπιων, προσφύγων, παλιννοστούντων και μεταναστών από άλλες χώρες. Με άλλα λόγια ο δρόμος της κατανόησης του “άλλου” και η εδραίωση διαλόγου μαζί του περνάει κατ' ανάγκη από την κατανόηση της πολλαπλότητας, της ετερογένειας και της αντιφατικότητας της “δικής μας” ομάδας. Έτσι κατανοώντας πρώτα την ετερογένεια της “δικής μας” ομάδας είναι πολύ πιο εύκολο να κατανοήσουμε και τη διαφορετικότητα “άλλων” πολιτισμικών ομάδων.

Ιστορία και προφορική ιστορία

Στην Ελλάδα, μόλις τις τελευταίες δεκαετίες η ιστοριογραφία άρχισε να αποδέχεται την προφορική ιστορία ως αξιόπιστη ιστορική πηγή, αλλά και ως νέα σύλληψη της ιστορίας που αναζητά τον αντίκτυπο της κοινωνικής αλλαγής περισσότερο στη βιωμένη εμπειρία των καθημερινών ανθρώπων. Στις γραπτές πηγές που αφήνει για τη συγγραφή της ιστορίας η εγγράμματη «τάξη», σιωπά για τους όρους διαβίωσης, την καθημερινότητα και το ήθος των στρωμάτων που μας κληροδότησαν το λαϊκό πολιτισμό¹. Αντίθετα, η προφορική ιστορία ζωντανεύει ήρωες όχι μόνο από τον κύκλο των ηγετών και της ανώτερης τάξης αλλά και από το ανώνυμο πλήθος. Προάγει την επικοινωνία, συνεπώς και την κατανόηση μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, των γενεών και των διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων.

Τα αναλυτικά προγράμματα Ιστορίας, είχαν στο επίκεντρο βασικά την πολιτική καταγραφή της πάλης για την εξουσία, ενώ λίγη ή καθόλου σημασία έδιναν στην ζωή των απλών ανθρώπων ή στην επίδραση οικονομικών και άλλων παραμέτρων. Μέσω του μαθήματος της ιστορίας που διδάσκονται στο σχολείο, τα παιδιά βοηθούνται να κατανοήσουν και να αποδεχτούν τον τρόπο με τον οποίο προέκυψε το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα στο οποίο ζουν και πώς η εξουσία και οι διάφορες συγκρούσεις έπαιξαν και εξακολουθούν να παίζουν ρόλο σ' αυτήν την εξέλιξη. Ο χρόνος της ιστορίας ήταν διηρημένος σε βασιλείες και δυναστείες. Με άλλα λόγια, η ίδια η δομή εξουσίας λειτουργούσε σαν ένα μεγάλο μαγνητόφωνο, το οποίο διαμόρφωνε το παρελθόν κατ' εικόνα και ομοίωσή της εξέλιξής της².

Αντίθετα, η προφορική ιστορία μας δίνει τη δυνατότητα να εκτιμήσουμε δικαιότερα το παρελθόν, αφού έχουμε και ως πηγές ανθρώπους από τις κατώτερες τάξεις, τους μη προνομιούχους και τους ηττημένους. Αυτό επιτρέπει μια πιο σφαιρική και δίκαιη ανασύνθεση του παρελθόντος, μια αμφισβήτηση της επίσημης εκδοχής. Ως αποτέλεσμα, η προφορική ιστορία αλλάζει ριζικά το κοινωνικό μήνυμα ολόκληρης

¹ Βλ. Γ. Γιαννούλης (2009), *Απεράθου (1900-1950). Η ποιητική γλώσσα ως αγωγή πολιτισμού*, Αθήνα.

² Βλ. Ρ. Thompson, (2002), *Φωνές από το παρελθόν*, (μτφρ. Ρ. Β. Μπούσχοτεν–Ν. Ποταμιάνος), Αθήνα, Εκδόσεις Πλέθρον, σσ. 31-53.

της ιστορίας. Πρέπει να επισημάνουμε ότι οι προφορικές μαρτυρίες των μελών μιας τοπικής κοινωνίας ή μιας ομάδας αποτελούν τμήμα της συλλογικής της μνήμης³.

Η πιο σημαντική επίδραση της προφορικής ιστορίας φάνηκε στην αλλαγή που επέφερε στον τρόπο προσέγγισης της τοπικής ιστορίας και της ιστορίας της οικογένειας. Χωρίς προφορικές μαρτυρίες⁴ ο ιστορικός δεν θα μπορούσε να συλλέξει στοιχεία για τις οικογενειακές και συγγενικές σχέσεις, τους συζυγικούς ρόλους, την ανατροφή αγοριών και κοριτσιών στις παραδοσιακές κοινωνίες, τις κοινωνικές συγκρούσεις, τη σεξουαλική συμπεριφορά μέσα και έξω από το γάμο κ.ά. Η οικογενειακή ιστορία μπορεί να βοηθήσει ένα άτομο να συνειδητοποιήσει καλύτερα το παρελθόν της προσωπικής του ζωής, που θα επιβιώσει ακόμα και μετά το θάνατό του. Ακόμα, διά μέσου της τοπικής ιστορίας, μια τοπική κοινωνία ή μια ομάδα αναζητούν το νόημα των αλλαγών της φυσιολογίας τους, ενώ παράλληλα τα άτομα αποκτούν συνείδηση των καταβολών τους μέσω της προσωπικής ιστορικής γνώσης. Οι προφορικές μαρτυρίες αναδεικνύουν ότι η συλλογική ταυτότητα των κατοίκων μιας κοινότητας εκφράζεται κυρίως μέσα από το δεσμό με τον τόπο τους⁵.

Η προφορική ιστορία προσφέρεται ιδιαίτερα για έρευνες, ομαδικές ή ατομικές, στο πλαίσιο σχολικών προγραμμάτων. Ένας αποτελεσματικός τρόπος, για να συνδέσουν τα παιδιά το περιβάλλον τους με το ευρύτερο παρελθόν, είναι η διεξαγωγή προγραμμάτων σε σχολεία σχετικά με την οικογενειακή ιστορία των ίδιων των μαθητών. Η οικογενειακή ιστορία, έχει μπορούμε να πούμε, και δύο άλλα εκπαιδευτικά πλεονεκτήματα. Βοηθά στη μαθητοκεντρική προσέγγιση, γιατί το πρόγραμμα βασίζεται στην προσωπική γνώση του μαθητή για την οικογένεια και τους συγγενείς του, την πρόσβασή του σε οικογενειακές φωτογραφίες, παλιά έγγραφα και επιστολές, αποκόμματα εφημερίδων και, φυσικά αναμνήσεις. Επίσης, η οικογενειακή ιστορία εμπλέκει τους γονείς στις σχολικές δραστηριότητες.

Τα προγράμματα προφορικής ιστορίας προσεγγίζονται συνήθως ομαδοκεντρικά. Η ομαδική έρευνα απαιτεί πνεύμα συνεργασίας, σε αντίθεση με την ανταγωνιστική ατμόσφαιρα που καλλιεργείται συνήθως στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα. Ατομικό διάβασμα, εξετάσεις και μετωπική διδασκαλία από το δάσκαλο δίνουν τη θέση τους στη συλλογική ομαδική έρευνα. Ένα άλλο πλεονέκτημα τέτοιων προγραμμάτων είναι ότι προάγουν ισότιμες και συστηματικές μορφές επικοινωνίας μεταξύ ντόπιων και αλλοδαπών μαθητών με αποτέλεσμα να αίρονται οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που συνήθως υπάρχουν μεταξύ τους⁶.

---

³ Η σημασία που δίνεται στις προφορικές μαρτυρίες, είναι, γιατί αποτυπώνουν με ξεχωριστό τρόπο αθέατες όψεις της κοινωνικής ζωής ή σκόπιμα αγνοημένες πλευρές της. Φωτίζουν πτυχές της πραγματικότητας και αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα της και τις διαφορετικές εκδοχές των γεγονότων. Βλ. Μ. Αρχοντάκης-Γ. Γιαννούλης (2003), «Οι προφορικές μαρτυρίες των συμριδεργατών της ορεινής Νάξου ως συλλογικές μνήμες ιστορίας και πολιτισμού», *Επιστημονικό Συνέδριο, Ιστορικά Μεταλλεία στο Αιγαίο 19^{ος}-20^{ος} αιώνας*, σσ. 83-89· επίσης, Μ. Αρχοντάκης-Γ. Γιαννούλης (2000), *Ποίηση χαραγμένη στην πέτρα. Κοινωνική μνήμη και ποιητική με θέμα το σμυρίγγι από τ' Απεράθου και την Κόρωνο της Νάξου*, Ατραπός.

⁴ Πρέπει να επισημάνουμε ότι ο ζωντανός λόγος των αφηγητών, πηγαίος και λεπτομερής, δεν έχει καμιά σχέση με τη ψυχρότητα του γραπτού κειμένου. Όπως υποστηρίζει και ο Ong, ένα από τα βασικά γνωρίσματα της προφορικότητας είναι ο δυναμισμός της προφορικής γλωσσικής εκφοράς, η κινητικότητα της, η συνεχής μεταβολή της, η συμμετοχικότητά της, η συνάρτησή της με τις εκάστοτε περιστάσεις. Βλ. Γ. Γιαννούλης (2009), *Απεράθου 1900-1950. Η ποιητική γλώσσα ως αγωγή πολιτισμού*. W. Ong (1997), *Προφορικότητα και Εγγραμματοσύνη* (μτφρ. Κ. Χατζηκυριάκου), Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ. xv.

⁵ Βλ. Γ. Ασπράκη (2000), «Η δόμηση της τοπικής ταυτότητας στη Ραψάνη Ολύμπου», *Ο ορεινός χώρος της βάλκανικής: Συγκρότηση και μετασηματισμοί*, Πλέθρον, σσ. 249-252.

⁶ Βλ. Η. Ματσαγγούρας (2004), *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση*, Γρηγόρης, σ. 50.

Σημαντική συνέπεια τέτοιων δράσεων είναι ότι βγάζουν την εκπαίδευση έξω από τη θεσμική απομόνωση και τη μεταφέρουν στην κοινωνική πραγματικότητα. Με τη διαδικασία των συνεντεύξεων έρχονται κοντά άνθρωποι από διαφορετικές κοινωνικοπολιτισμικές ομάδες και ηλικίες, που διαφορετικά δεν θα είχαν ποτέ ίσως την ευκαιρία να συναντηθούν και να γνωριστούν από κοντά. Δείχνουν ακόμα στους απλούς ανθρώπους ότι η ιστορία δεν είναι πάντα άσχετη με τη δική τους ζωή. Επίσης, καθώς οι μαθητές μπαίνουν στις ζωές των ανθρώπων που έρχονται σε επαφή, μαθαίνουν να κατανοούν διαφορετικούς πολιτισμούς, διαφορετικές αξίες και να σέβονται τις διάφορες στάσεις που εκείνοι ενστερνίζονται. Όσον αφορά τους ηλικιωμένους, μια έρευνα προφορικής ιστορίας όχι μόνο μπορεί να τους προσφέρει καινούριες κοινωνικές επαφές (πολλές φορές και σε δυνατές φιλίες), αλλά μπορεί να τους προσφέρει μια ανεκτίμητη υπηρεσία: τις περισσότερες φορές αγνοημένοι, οικονομικά και πολιτισμικά παραγκωνισμένοι, μπορούν να κερδίσουν μια νέα αξιοπρέπεια, ένα νέο σκοπό αναπολώντας τη ζωή τους και μεταβιβάζοντας πολύτιμες πληροφορίες στις νεότερες γενιές⁷.

Μια άλλη διάσταση των προφορικών μαρτυριών στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι το συμμετοχικό θέατρο. Σ' αυτό οι μαθητές, αφού συγκεντρώσουν υλικό από τις οικογένειές τους, συνεργάζονται με το δάσκαλο για την παραγωγή κοινής παρουσίασης. Μέσω της προφορικής ιστορίας οι μαθητές μπορούν να αναπαραστήσουν το παρελθόν· να γράψουν, δηλαδή, τη δική τους ιστορία. Επίσης σε εκθέσεις γραπτών πηγών, όπως επιστολές, διάφορα αντικείμενα του λαϊκού πολιτισμού, δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές να εντυπήσουν καλύτερα σ' ένα πολιτισμό τον οποίο έφτιαξαν οι πρόγονοί τους. Έτσι οι μαθητές συγκρίνοντας το παρελθόν με το παρόν αλλά και το μέλλον, δομούν τη δική τους ταυτότητα.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα

Όπως επισημάναμε παραπάνω, η προφορική ιστορία προσφέρεται ιδιαίτερα για προγράμματα στο σχολείο. Κι αυτό, γιατί η μέθοδος που χρησιμοποιεί στηρίζεται στη δημιουργικότητα, τη κριτική σκέψη και τη συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων στη διαδικασία. Η επιτόπια έρευνα για να πετύχει, χρειάζεται κάποιες ικανότητες και δεξιότητες, όπως ανθρώπινη επικοινωνία και κοινωνικότητα κατά την επαφή με τους πληροφορητές. Αυτό σημαίνει ότι κατά τη διαδικασία της έρευνας δεν καλλιεργούνται μόνο γνωστικές δεξιότητες στα παιδιά, αλλά μπαίνοντας κατά κάποιο τρόπο στις ζωές άλλων ανθρώπων, εκτός των άλλων, αποκομίζουν και μια έντονη και συγκινητική ανθρώπινη εμπειρία.

Πρέπει όμως να επισημάνουμε ότι τα προγράμματα προφορικής ιστορίας είναι χρονοβόρα, περίπλοκα και χρειάζονται εκ μέρους του εκπαιδευτικού αρκετή προετοιμασία. Για τους παραπάνω λόγους εύλογα θα αναρωτηθεί κάποιος εκπαιδευτικός: γιατί να εμπλακώ σε μια τέτοια διαδικασία; Τα παιδαγωγικά επιχειρήματα πολύ συνοπτικά είναι τα παρακάτω:

1. Τα προγράμματα προφορικής ιστορίας εμπλέκουν άμεσα τους μαθητές στην εκπαιδευτική διαδικασία, άρα είναι παιδοκεντρικά, αφού τα ίδια τα παιδιά σχεδιάζουν και εκπονούν το πρόγραμμα.
2. Προάγουν τη συζήτηση και τη συνεργασία και αναπτύσσουν ερευνητικές δεξιότητες.

---

⁷ Ειδικοί γεροντολόγοι παραδέχονται ότι η ανάκληση των αναμνήσεων είναι ίσως σπουδαίος τρόπος, για να διατηρήσουν οι ηλικιωμένοι την ταυτότητά τους μέσα σ' ένα κόσμο που διαρκώς αλλάζει. Βλ. P. Thompson, (2002), *ό.π.*, σ. 49.

3. Τα παιδιά αναπτύσσουν τις γλωσσικές τους δεξιότητες, κατανοούν τι συνιστά τεκμήριο, επειδή εμπλέκονται άμεσα στη συλλογή τους, αποκτούν κοινωνική ευαισθησία και αναπτύσσουν δεξιότητες ως προς τη χρήση μηχανημάτων.
4. Καθώς τα προγράμματα αυτά βασίζονται στις οικογενειακές μνήμες και ντοκουμέντα, ενθαρρύνουν τους γονείς να συμμετάσχουν στη δουλειά που γίνεται στο σχολείο.
5. Η ιστορία της οικογένειας δημιουργεί το πλαίσιο για ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ των μαθητών και συμβάλλει τα μέγιστα στη μαθησιακή διαδικασία σ' ένα πολυπολιτισμικό σχολείο.
6. Η ομάδα του Αναλυτικού Προγράμματος της Ιστορίας στην Αμερική υποστήριξε θερμά τη χρήση προφορικών μαρτυριών στο μάθημα της ιστορίας: «Οι αναμνήσεις και οι σκέψεις των ανθρώπων αποτελούν μια από τις πλουσιότερες πηγές πληροφόρησης για το πρόσφατο παρελθόν. Εφόσον χρησιμοποιηθεί προσεκτικά και επιλεκτικά, η προφορική ιστορία μπορεί να δώσει χρώμα και βάθος στο μάθημα της ιστορίας. Οι μνήμες των οικογενειών, των φίλων και των μελών της σχολικής κοινότητας μπορούν να προσθέσουν μια νέα διάσταση στον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά κατανοούν την ιστορία»⁸.

Τα παιδιά στα προγράμματα προφορικής ιστορίας συλλέγουν προσωπικά βιώματα και αναμνήσεις για τη ζωή στο παρελθόν, πώς ντύνονταν οι άνθρωποι, ποια παιχνίδια έπαιζαν τα παιδιά, πώς άλλαξε το τοπίο αλλά και οι ίδια η τοπική κοινωνία. Όλα τα παραπάνω, βέβαια, συνιστούν τεκμήρια τα οποία εκτός των άλλων τα παιδιά αξιολογούν. Αντιμετωπίζουν, δηλαδή, ζητήματα, όπως τότε μια πληροφορία είναι αξιόπιστη, πότε να αμφιβάλουν γι' αυτή, πώς να οργανώνουν και να παρουσιάζουν ένα σύνολο γεγονότων. Με άλλα λόγια, τα ίδια τα παιδιά μέσα από την ενεργητική συμμετοχή τους αναδημιουργούν το πρόσφατο παρελθόν. Σαν ιστορικοί προμηθεύονται τα εργαλεία τους και αντί να παρακολουθούν το μονόλογο του δασκάλου ερευνούν και μαθαίνουν την ιστορική γνώση. Ανασυνθέτουν τεκμήρια με ένα δικό τους τρόπο - αναμνήσεις ενός προπάππου από το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, τη Μικρασιατική Καταστροφή, αφηγήσεις αλλοδαπών για σύγχρονους πολέμους (Ιράκ, Αφγανιστάν), μνήμες ενός γείτονα για την περιοχή πριν πενήντα χρόνια, μνήμες ενός αλλοδαπού για τον τόπο του, κάτι το μοναδικό, που από μόνο του ενθουσιάζει και ικανοποιεί τα παιδιά.

Από άλλη διάσταση, τα προγράμματα προφορικής ιστορίας συμβάλλουν τα μέγιστα στην ανάπτυξη γλωσσικών δεξιοτήτων των μαθητών. Αυτό αφορά τόσο τον προφορικό όσο και το γραπτό λόγο. Πριν την έρευνα τα παιδιά πρέπει να συνεργαστούν για το ποια είναι η καλύτερη διατύπωση των ερωτήσεων, ποιες ερωτήσεις θα πρέπει να υποβάλλουν κ.ά. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης θα πρέπει να είναι καλοί ακροατές, αλλά και να καταλαβαίνουν τι λέει ο πληροφορητής. Τα παιδιά, όταν απομαγνητοφωνούν τον προφορικό λόγο των πληροφορητών, εξασκούνται στο γραπτό λόγο, εντοπίζουν τις διαφορές, γράφουν περιλήψεις και έτσι αποκτούν αυτοπεποίθηση να εκφράζονται μέσω της γλώσσας. Τέλος, τα παιδιά αποκτούν ενσυναίσθηση, αφού δεν αποκομίζουν μόνο μια ζωντανή εικόνα για το παρελθόν, αλλά κατανοούν βαθύτερα το πώς είναι να είσαι κάποιος "άλλος", κατανοούν τη διαφορετικότητα και μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν αντικρουόμενες πολιτισμικές αξίες και στάσεις απέναντι στη ζωή.

Ένας κυρίαρχος στόχος των προγραμμάτων αυτών είναι η συμμετοχή όλων το μαθητών σε κάτι ενδιαφέρον και συναρπαστικό. Επίσης, να νιώσουν τα παιδιά

---

⁸ Ο.π., σ. 238.

συγκεντρώνοντας ιστορικά τεκμήρια ότι η ιστορία έχει άμεση σχέση με το δικό τους παρόν. Στα σχολικά προγράμματα τέτοιου είδους κυρίαρχο ρόλο μπορεί να παίζει ο παππούς και η γιαγιά. Η ιστορία και οι ευαισθησίες άλλων εποχών περνούν μέσω των παππούδων και των γιαγιάδων⁹. Τα παιδιά ως ερευνητές ιστορικοί θα τους πάρουν συνέντευξη για θέματα όπως: τι είπε η γιαγιά για τα ρούχα, για το σχολείο στην εποχή της, για το ρόλο της στην οικογένεια, για τις ασχολίες της κ.ά. Τα παιδιά παίρνοντας αφορμή από τις συνεντεύξεις ζωγραφίζουν, φέρνουν φωτογραφικό υλικό¹⁰, διάφορα αντικείμενα του λαϊκού πολιτισμού, επισκέπτονται μουσεία, γράφουν εκθέσεις, φτιάχνουν λευκώματα, εφημερίδες (ανταποκρίσεις από το παρελθόν). Ορίζουν την “Ημέρα της Γιαγιάς”, όπου και παρουσιάζουν το έργο τους. Στις περιπτώσεις, βέβαια, που κάποια παιδιά π.χ. πρόσφυγες αδυνατούν να συλλέξουν οικογενειακά τεκμήρια και πολιτισμικό υλικό που αφορά τη χώρα τους, ο δάσκαλος θα πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλία, να συλλέξει δηλαδή ο ίδιος το απαραίτητο υλικό και να το παρουσιάσει στην τάξη. Επίσης θα πρέπει να χειριστεί με ευθύνη, σεβασμό και διακριτικότητα τις αναμνήσεις εκείνες που είναι αρνητικές ίσως και τραυματικές για κάποιους μαθητές μετανάστες. Ένας καλός τρόπος αποφυγής εντάσεων είναι από το μερικό να οδηγήσει τη συζήτηση στο γενικό.

Τα προγράμματα που έχουν σχέση με την ιστορία της οικογένειας (ρούχα, φαγητά, μετακινήσεις, σπίτι, εργασία, οικογενειακή ζωή, παιχνίδια κ.ά.) και γενικά με το λαϊκό πολιτισμό, είναι πρόσφορα πεδία για την ανάδειξη κοινών πολιτισμικών στοιχείων ανάμεσα στους λαούς χωρίς ταυτόχρονα να παραγνωρίζονται και οι όποιοι είδους ιδιαιτερότητες, οι οποίες καθορίζονται από την ιστορία. Για το λόγο αυτό είναι επιβεβλημένο στο σχολείο να προβάλλεται η πολιτισμική προσφορά και ιδιαιτερότητα όλων των λαών.

Είναι βέβαια δύσκολο, όπως λειτουργεί σήμερα το εκπαιδευτικό μας σύστημα, να συνθέσεις αληθινά τον πολιτισμό των αλλοδαπών μαθητών με τον πολιτισμό της χώρας μας¹¹. Οι δύο κόσμοι δεν εναρμονίζονται εύκολα, απλώς συνυπάρχουν σε μια ανταγωνιστική κυρίως σχέση που χαρακτηρίζεται από εντάσεις και συγκρούσεις, εις όφελος βέβαια του ισχυρότερου μέρους. Ξέρουμε πόσο εύκολα η αφοσίωση στην ιδιαίτερη πατρίδα μπορεί να διολισθήσει σε ένα στείο και επικίνδυνο εθνικισμό, και μάλιστα σήμερα όπου η διάχυτη αίσθηση ότι η παγκοσμιοποίηση απειλεί την ίδια την ταυτότητά τους σπρώχνει έθνη και λαούς στον εγκλεισμό στον εαυτό τους και τον αποκλεισμό του “άλλου” και κατ’ επέκταση στο φανατισμό και τη μισαλλοδοξία.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία τέτοιων προγραμμάτων είναι η αποδοχή της ετερότητας και η αναγνώριση εκ μέρους του εκπαιδευτικού της διαφορετικής πολιτισμικής ταυτότητας και γλώσσας των αλλοδαπών μαθητών, τα διαφορετικά βιώματα και η ιδιαίτερη πολιτισμική τους εμπειρία. Την όποια σχολική τάξη

⁹ Βλ. Β. Μπούσχοτεν, *Ανάποδα χρόνια*, Πλέθρον, σ. 209.

¹⁰ Η φωτογραφία, όπως υποστηρίζει ο Λε Γκοφ, αναστατώνει τη μνήμη: την πολλαπλασιάζει και την εκδημοκρατίζει, της προσφέρει μιαν αλήθεια στο εσωτερικό μιας οπτικής μνήμης. Το οικογενειακό άλμπουμ εκφράζει την αλήθεια στην οικογενειακή ανάμνηση. Τίποτα δεν προσομοιάζει λιγότερο στην καλλιτεχνική αναζήτηση του χαμένου χρόνου από αυτές τις σχολιασμένες παρουσιάσεις των οικογενειακών φωτογραφιών, τελετουργικών ένταξης, τα οποία η οικογένεια βάζει τα νέα μέλη της να υφίστανται. Βλ. Λε Γκοφ (1998), *Ιστορία και μνήμη*, (μτφρ. Γ. Κουμπουρλής), Αθήνα, Νεφέλη, σ. 133.

¹¹ Με τον κατάλληλο σχεδιασμό των αναλυτικών προγραμμάτων, το περιεχόμενο των προεπιλεγμένων σχολικών γνώσεων, των οποίων η διάδοση εξασφαλίζεται με θεσμικά κατοχυρωμένες διαδικασίες τυπικών ή άτυπων μορφών ελέγχου, τα εθνικά σύμβολα και τις τελετές, μεταβιβάζει στις νέες γενιές πεποιθήσεις, αξίες, πρότυπα και στοιχεία της πολιτισμικής παράδοσης που αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα του έθνους ή προβάλλουν τις κληρονομικές και “φυσικές” διαφορές της φυλής, τονίζοντας έτσι την απαραίτητη για τον αυτοπροσδιορισμό των υποκειμένων διαφορά από τους “άλλους”. Βλ. Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, *Ο ελληνοισμός της Διασποράς*, Λιβάνη, σ. 61.

συνθέτουν άτομα, όχι μόνο σήμερα αλλά και στο παρελθόν, από πολλές διαφορετικές ομάδες, η καθεμιά με τη δική της κουλτούρα, αγόρια και κορίτσια, παιδιά των πόλεων και παιδιά της υπαίθρου, αλλοδαπούς μαθητές κ.λπ. Οι πολιτισμικές και γλωσσικές διαφορές παράγουν τόσο στη διδασκαλία, όσο και στη μάθηση συγκρούσεις, οι οποίες επηρεάζουν αρνητικά τη σχολική απόδοση και την κοινωνική ενσωμάτωση των μαθητών. Η διαδικασία της πολιτισμικής αλλαγής που υφίστανται τα παιδιά που φεύγουν από τη χώρα καταγωγής τους και εγκαθίστανται σε μια άλλη χώρα καθώς και η διαδικασία της αναγκαστικής προσαρμογής τους στο νέο πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον προκαλούν μια κατάσταση “αφαιρετικής πολιτισμικής ενσωμάτωσης”¹², κατά την οποία τα παιδιά αυτά αντιμετωπίζουν το δίλημμα ή να διατηρήσουν την ιδιαίτερη ταυτότητά τους και να παραμείνουν απομονωμένα ή να την αποβάλλουν εντελώς και να υιοθετήσουν τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές της κυρίαρχης κουλτούρας. Αυτό τους δημιουργεί αισθήματα υποβάθμισης και αποκλεισμού μέσα σε μια πραγματικότητα άνισων μορφωτικών και οικονομικών ευκαιριών, γεγονός που έχει άμεσες συνέπειες στις αντιλήψεις που διαμορφώνουν για τον εαυτό τους και στις αντιδράσεις τους μέσα στο καινούριο σχολικό περιβάλλον.

Σήμερα, λοιπόν, περισσότερο από ποτέ, λόγω του μεταναστευτικού φαινομένου, πρωτόγνωρο για την ελληνική κοινωνία ως χώρα υποδοχής αλλοδαπών μαθητών, είναι επιτακτική η ανάγκη οι εκπαιδευτικοί να κτίσουν μια πολιτισμική γέφυρα με τις εμπειρίες, τα βιώματα και τις γνώσεις όλων των μαθητών.

Μια τέτοια γέφυρα, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, μπορεί να αποτελέσει η ιστορία της οικογένειας αφού αναδεικνύονται βιώματα των ίδιων των παιδιών μέσω των προφορικών μαρτυριών, φωτογραφιών, εικόνων που συνθέτουν την πολιτισμική τους αναφορά δημιουργώντας το πλαίσιο της ταυτότητας και της σημασίας της στην εκπαιδευτική διαδικασία. Όπως είναι γνωστό, οι αλλοδαποί μαθητές στο ελληνικό σχολείο δεν διδάσκονται τη γλώσσα και την ιστορία τους. Και όπως ξέρουμε καμιά κουλτούρα δεν μπορεί να υπάρξει, αν δεν έχει στο κέντρο της τη δομή της φυσικής γλώσσας. Και καμιά γλώσσα δεν μπορεί να υπάρχει, αν δεν είναι βαθύτατα ενταγμένη σ’ ένα πολιτισμικό περιβάλλον. Γλώσσα και κουλτούρα συνιστούν μια υποχρεωτική συνάρτηση. Ένας λοιπόν από τους στόχους του προγράμματος είναι να δώσει την δυνατότητα στους μαθητές να συγκεντρώσουν ιστορικά τεκμήρια της δικής τους ιστορικής πραγματικότητας, τα οποία έχουν άμεση σχέση με το δικό τους παρόν. Οι πληροφορητές μιλάνε για ήθη και έθιμα, ενδυμασία, μαγειρική, παραγωγή, μετανάστευση κ.ά. δίνοντας την ευκαιρία στα παιδιά να δημιουργήσουν την ιστορία τους, την οποία μπορούν να καταγράψουν στην εφημερίδα ή το περιοδικό της τάξης τους, με το δικό τους υλικό και γιατί όχι στη δική τους γλώσσα. Αυτή η διαδρομή από το πού γεννήθηκαν, πώς έζησαν στο τόπο καταγωγής, πώς και για ποιους λόγους βρέθηκαν στον σημερινό τόπο διαμονής μέχρι τη στιγμή της αφήγησης, δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους, να διαπραγματευτούν με το παρελθόν, το παρόν, την ταυτότητά τους και τις σχέσεις τους με τους άλλους.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι η γνωριμία με την κουλτούρα μιας χώρας, μιας τοπικής κοινωνίας ή μιας ομάδας δεν αποκαλύπτεται μόνο με τις επισκέψεις στα μουσεία ή στους αρχαιολογικούς χώρους. Ο πολιτισμός της καθημερινότητας είναι επίσης σημαντικός και η επαφή μαζί του παρέχει τη δυνατότητα μια συνολικής πολιτισμικής εμπειρίας. Τα προϊόντα και τα διατροφικά αγαθά για παράδειγμα, η βιογραφία τους, η μουσική και οι χοροί που συνοδεύουν τα γαμήλια γεύματα και τις γιορτές, η ίδια η παραγωγική διαδικασία θα πρέπει να προσεγγίζονται ως στοιχεία

---

¹² Βλ. ό.π., σ.119.

μιας ευρύτερης πολιτισμικής διαδικασίας που αποτυπώνει την πολιτισμική ταυτότητα της τοπικής κοινωνίας ή της ομάδας¹³. Ο διατροφικός πολιτισμός του “άλλου” μπορεί να αναδειχτεί ως επιμέρους κομμάτι του συνολικότερου “ελληνικού” εθνικού γαστρονομικού πορτρέτου. Στην περίπτωση αυτή, το εθνικό εκλαμβάνεται ως πολυπολιτισμικό¹⁴. Η τροφή, λοιπόν, μπορεί να γίνει πεδίο για να αρθρωθεί λόγος περί πολυπολιτισμικότητας και πολιτισμικής ποικιλότητας μέσα στο σχολείο. Με αυτόν τον τρόπο αναδεικνύονται και προβάλλονται διαπολιτισμικά χαρακτηριστικά πολλών και διαφορετικών ομάδων.

Η ιστορική αφήγηση διαφόρων προσώπων, αμβλύνει τις προκαταλήψεις και αναδεικνύεται ως πεδίο συνάντησης ντόπιων, προσφύγων, παλιννοστούντων, και μεταναστών από άλλες χώρες. Αυτό βοηθά τα παιδιά να αποκτήσουν ένα είδος ενσυναίσθησης, η οποία, όπως τονίσαμε, είναι απαραίτητη για την κατανόηση του “άλλου”. Μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων μπορούν να έχουν ως αφετηρία τη δημιουργία γενεαλογικών δέντρων με βάση διάφορα είδη πληροφοριών. Για τις μεγαλύτερες ηλικίες υπάρχουν πολύ περισσότερες επιλογές: σπίτια, φαγητά και ρούχα, εργασία, οικογενειακή ζωή, παιχνίδια κι οποιοδήποτε απ’ αυτά τα θέματα μπορεί να προσεγγιστεί συγκριτικά με μνήμες από άλλες περιοχές της Ελλάδας αλλά και από άλλες χώρες. Σε ένα άλλο επίπεδο, μπορούμε να ζητήσουμε από τα παιδιά χρησιμοποιώντας οικογενειακά τεκμήρια να γράψουν την αυτοβιογραφία τους. Με αυτό τον τρόπο οι αλλοδαποί μαθητές νιώθουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, την οποία θα πρέπει να χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτικός προκειμένου να θεμελιώσει τις νέες γνώσεις.

Τα παιδιά μελετώντας την ιστορία της οικογένειάς τους, συζητούν, ανταλλάσσουν εμπειρίες, προβληματισμούς και πληροφορίες για διάφορα θέματα λ.χ. του γάμου σε διάφορα μέρη της Ελλάδας αλλά και σε άλλες χώρες, βρίσκουν ομοιότητες και διαφορές και με αυτόν τον τρόπο κατανοούν τη διαφορετικότητα πρώτα στο πλαίσιο της δικής τους πολιτισμικής αναφοράς και σε δεύτερο επίπεδο στο πλαίσιο άλλων λαών και άλλων πολιτισμών. Με άλλα λόγια ο δρόμος της κατανόησης του “άλλου” και η εδραίωση διαλόγου μαζί του περνάει κατ’ ανάγκη από την κατανόηση της πολλαπλότητας, της ετερογένειας και της αντιφατικότητας της “δικής μας” ομάδας. Έτσι, κατανοώντας πρώτα την ετερογένεια της “δικής μας” ομάδας είναι πολύ πιο εύκολο να κατανοήσουμε και τη διαφορετικότητα “άλλων” πολιτισμικών ομάδων.

Ένα άλλο θέμα που μπορεί ο εκπαιδευτικός να διαπραγματευθεί διαπολιτισμικά με τους μαθητές είναι η μετανάστευση. Πολλά από τα άτομα της οικογένειας των μαθητών αλλά και οι ίδιοι είναι εσωτερικοί ή ήταν εξωτερικοί μετανάστες. Διαχειριζόμενοι σωστά το υλικό που προκύπτει από τις αφηγήσεις, τις φωτογραφίες, τις επιστολές κ.λπ. των μεταναστών, κατανοούν τις αιτίες που οδηγούν τους ανθρώπους διαχρονικά στη μετανάστευση, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στους τόπους υποδοχής, τη νοσταλγία για την πατρίδα, πόσο δύσκολο και δυσάρεστο είναι για κάποιον να αποχωρίζεται τους συγγενείς, τους φίλους, τον τόπο καταγωγής αναζητώντας καλύτερη ζωή σε μια άλλη χώρα. Επίσης θα καταλάβουν ότι ο μετανάστης κουβαλάει μαζί του το δικό του κόσμο και το δικό του πολιτισμό.

¹³ Βλ. Μπάδα, Κ., «Ο πολιτισμός της διατροφής», στο: Αυδίκος, Ε. (2007), (επιμ.), *Κρήτη: Λαϊκός πολιτισμός. Τοπικότητες: αντιστάσεις, μεταβολές, συνθέσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Ταξιδευτής, σ. 167.

¹⁴ Αυτό έγινε με τα δρώμενα της Θράκης, μία από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις συνειδητής επιλογής του όρου πολυπολιτισμικότητα από επίσημους φορείς (Δήμος Κομοτηνής και ΥΠΠΟΥ, 1998-99. Βλ. Γιακουμάκη, Β., «Περί (δια)τροφής και εθνικής ταυτότητας», στο: Παπαταξιάρχης, Ε. (2006), (επιμ.), *Περιπέτειες της ετερότητας. Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια., σ.126.

Η μετανάστευση είναι ένας χώρος ο οποίος πρέπει να αξιοποιηθεί στο σχολείο για να αντιληφθούν οι μαθητές τον τρόπο που βίωσαν οι πρόγονοί τους την ξενιτιά, και έτσι, να κατανοήσουν καλύτερα, πέρα από στερεότυπα και προκαταλήψεις, διαφορετικούς ανθρώπους με τους οποίους συνυπάρχουν στον ίδιο κοινωνικό χώρο. Όταν, λοιπόν, στη σχολική αίθουσα τίγονται και θέματα πολυπολιτισμικότητας, οι μαθητές, γίνονται πιο ανεκτικοί με άτομα διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης και προσλαμβάνουν με θετικότερο τρόπο τη διαφορετικότητα μέσα και έξω από το σχολείο.

Η ενασχόληση με θέματα μετανάστευσης, που προέρχονται από την πολιτισμική παράδοση του τόπου τους, τα παιδιά αποκτούν ενδιαφέρον και κίνητρα για ερευνητική διάθεση, ανακαλύπτοντας μόνα τους τις διάφορες φάσεις της κοινωνικής ζωής του τόπου τους, με τις ανάλογες οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις. Η συλλογή τεκμηρίων, προφορικών και γραπτών (λόγοι μετανάστευσης, βιώματα, συνθήκες, νοσταλγία κ.λ.π.) βοηθούν τα παιδιά να συνδέσουν το παρόν με το παρελθόν, να συγκρίνουν τη δική τους ζωή με αυτήν των προγόνων τους αλλά και των “άλλων” και έτσι βοηθούνται να προσδιορίσουν καλύτερα το δικό τους παρόν και μέλλον.

Τοπικός πολιτισμός

Σήμερα γνωρίζουμε τη συμβολή του τοπικού πολιτισμού στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που στοχεύουν στη βαθύτερη γνώση, τόσο του εαυτού μας, όσο και του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η ενασχόληση των μαθητών με θέματα του παρελθόντος έχει ως στόχο τον αναστοχασμό, την ανάπτυξη πολιτισμικής συνείδησης και την ανάπτυξη κριτικής και δημιουργικής σκέψης. Προτεραιότητα βέβαια πρέπει να δίνεται στις διδακτικές και ερευνητικές διαδικασίες και πρακτικές που οδηγούν στην καλλιέργεια και ανάπτυξη προσωπικών κριτηρίων προσέγγισης του τοπικού πολιτισμού και όχι τόσο στην ιστορική πληροφόρηση¹⁵.

Υπό αυτές τις προϋποθέσεις, η πολιτισμική προσέγγιση ενός τόπου ενδιαφέρει περισσότερο ως μέθοδος και λιγότερο ως γνωστική ύλη. Αναζητεί κάθε ίχνος που άφησε η ανθρώπινη δραστηριότητα στο παρελθόν στο συγκεκριμένο τόπο. Οι μαθητές και ο δάσκαλος επισκέπτονται τοποθεσίες, μνημεία και χώρους του τόπου τους και έρχονται σε άμεση επαφή με έργα του λαϊκού πολιτισμού, πύργους αγροικίες, έπιπλα και σκεύη, αξιοποιώντας παράλληλα τις προφορικές μαρτυρίες και την εμπειρική γνώση των ενηλίκων.

Σε κάθε περίπτωση ο τοπικός πολιτισμός μας φέρνει κοντύτερα στον άνθρωπο με τις δραστηριότητες του, τα συναισθήματά του, την ψυχολογία του, των επιλογών και αποφάσεών του. Με άλλα λόγια ο τοπικός πολιτισμός δεν πρέπει να προσεγγίζεται επιφανειακά αλλά ως προσπάθεια διείσδυσης στη σκέψη του ανθρώπου και προσέγγισης των ψυχολογικών όψεων και επιλογών του έτσι ώστε ο μαθητής να κατανοεί καλύτερα τον κόσμο γύρω του και να προσδιορίζει καλύτερα τον εαυτό του μέσα σ’ αυτόν¹⁶.

Πηγές του τοπικού πολιτισμού

Τα ίχνη που άφησαν οι άνθρωποι στη διαδρομή τους μέσα στο χρόνο συνιστούν ιστορικές μαρτυρίες για το παρελθόν. Τα τελευταία χρόνια έχει δοθεί έμφαση όχι

¹⁵ Γ. Λεοντσίνης (2009), *Σχολική Ιστορία και περιβάλλον*, Αθήνα, Καρδαμίτσας, σ. 53.

¹⁶ *Ο.π.*, σ. 56.

μόνο για το περιεχόμενο αλλά και τη διαδικασία των προγραμμάτων που σχετίζονται με την τοπική ιστορία και τον τοπικό πολιτισμό. Συνεπώς, απαραίτητη προϋπόθεση για τη μελέτη του τοπικού πολιτισμού θα πρέπει να είναι μεθοδικά, καλά οργανωμένη διαδικασία με δημιουργική και ενεργό συμμετοχή των μαθητών. Η επιτόπια έρευνα, οι συλλογή προφορικών και γραπτών πηγών που οι ίδιοι οι μαθητές θα αναζητήσουν και θα συλλέξουν, με τη βοήθεια και καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, θα δώσει τη δυνατότητα στους μαθητές να μάθουν να αξιολογούν και να διασταυρώνουν πληροφορίες, να κατανοούν τον ιστορικό χρόνο, να αντιλαμβάνονται και να αξιολογούν τις αλλαγές της κοινωνίας που αναπτύσσονται κ.ά. Με άλλα λόγια οδηγούνται στην κατανόηση του δικού τους πολιτισμού και της δικής τους πολιτισμικής ταυτότητας.

Πηγές του τοπικού πολιτισμού μπορεί να είναι: γραπτές, προφορικές, φωτογραφικές, υλικές, ηχητικές, κινηματογραφικές κ.ά. Η έρευνα του τοπικού πολιτισμού παραμένει η προσφορότερη διαδικασία για την ερμηνεία της πορείας του ανθρώπου σε μια τοπική κοινωνία, σχετικά με το παρόν μέσα από την προσέγγιση του παρελθόντος.

Η μέθοδος¹⁷ που προτείνουμε δομείται και αναπτύσσεται ακολουθώντας σειρά σταδίων, που μπορεί να προσαρμόζονται στη βάση πολλών παραμέτρων και επιλογών κατά περίπτωση.

1^ο στάδιο: επιλογή του θέματος

Το θέμα επιλέγεται σε συνεργασία με τους μαθητές και προσδιορίζεται παράλληλα η οπτική γωνία από την οποία θα ερευνηθεί το τοπικό πολιτισμικό παρελθόν. Επίσης προσδιορίζονται οι πηγές και τα στοιχεία εκείνα που θα οδηγήσουν στην απάντηση του κεντρικού ερωτήματος.

2^ο Στάδιο

Η διαμόρφωση ομάδων για την αναζήτηση επιμέρους ερωτημάτων που θα οδηγήσει σε κοινό συμπέρασμα. Η συνεργατική διδακτική εργασία, είναι κατά τη γνώμη μας η καλύτερη, για την υλοποίηση μιας συλλογικής έρευνας προκειμένου να συμμετέχουν όλοι οι μαθητές στην οικοδόμηση της γνώσης.

3^ο Συλλογή και επεξεργασία του υλικού

Αφού χωρίσουμε τους μαθητές σε ομάδες αποφασίζουμε με κάθε λεπτομέρεια τις δραστηριότητες της κάθε ομάδας και τους τρόπους αμοιβαίας επικοινωνίας και συνεργασίας.

Οι δραστηριότητες μπορεί να είναι:

- Μελέτη πεδίου
- Αναζήτηση πηγών προφορικών και γραπτών
- Καταγραφή και επεξεργασία των πληροφοριών
- Υλικό από φωτογραφίες, βίντεο, συνεντεύξεις
- Σύνθεση των αποτελεσμάτων

5^ο Αξιολόγηση της εργασίας

Αντικείμενο της αξιολόγησης μπορεί να είναι:

- Οι εκπαιδευτικοί στόχοι
- Η μέθοδος έρευνας και διδασκαλίας
- Η συμβολή του εκπαιδευτικού
- Η ενεργή συμμετοχή του εκπαιδευτικού
- Η ενεργή συμμετοχή των μαθητών

---

¹⁷ Βλ. Γ. Λεοντσίνης (2009), ό.π. , σ.σ. 63-75. Η. Μαρσαγγούρας (2004), *Η Διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*, Αθήνα Γρηγόρης σ.σ. 253-296.

- Η απόκτηση από τους μαθητές, δεξιοτήτων, γνώσεων, στάσεων, συναισθημάτων και αξιών.

Επίλογος

Η τοπική ιστορία, η ιστορία της οικογένειας αλλά και γενικά ο λαϊκός πολιτισμός, μέσα από τα ήθη και τα έθιμα, τα λαϊκά δρώμενα, τα δημοτικά τραγούδια κ.λπ. που έχουν αρκετά κοινά στοιχεία ανάμεσα στους λαούς και έχουν καταγραφεί σε λαογραφικές και ανθρωπολογικές μελέτες¹⁸, δημιουργεί το πλαίσιο για ουσιαστική επικοινωνία, και συμβάλλει τα μέγιστα στη μαθησιακή διαδικασία σ' ένα πολυπολιτισμικό σχολείο¹⁹.

Κάθε στενότερη ή ευρύτερη κοινωνική ομάδα έχει την ταυτότητά της, που διαμορφώνεται από τη συμβίωση των ανθρώπων και τη συλλογική ζωή σε μακρά διάρκεια του χρόνου και περιλαμβάνει την εμπειρία του παρόντος και τη μνήμη-παράδοση του παρελθόντος. Από τους δυο αυτούς παράγοντες προκύπτει η φανταστική εικόνα, τα ιδεώδη και τα πρότυπα ζωής που προσανατολίζουν το μέλλον.

Δεν υπάρχει συνεπώς ενιαίος οικουμενικός πολιτισμός ή τελοσπάντων ένα κοινό πολιτισμικό πρότυπο παγκόσμιας αποδοχής, που να νομιμοποιεί οποιοδήποτε εγχείρημα “εκπολιτισμού” ή “εκσυγχρονισμού”. Και όπου εμφανίζεται κάτι τέτοιο, δεν μπορεί να είναι τίποτε άλλο παρά το ιδεολογικό πρόσχημα για την επέκταση μιας κουλτούρας εις βάρος των άλλων. Ο μόνος αδιαμφισβήτητος πολιτισμός είναι το δικαίωμα όλων των πολιτισμών, εθνικών και μη, να συνυπάρχουν με τα κυρίαρχα μοντέλα, όσο κι αν αποκλίνουν απ' αυτά. Και το πιο επιτακτικό αίτημα της εποχής είναι να διασωθούν οι γλώσσες και οι πολιτισμοί που μας κληροδότησαν οι αιώνες²⁰.

Οι κοινωνίες υποδοχής θα ωφεληθούν από τις μεταναστευτικές ομάδες που διαμένουν σ' αυτές, εφόσον δεν επιδιώκουν, αφενός, να τις περιθωριοποιήσουν, αφετέρου, δεν αποσκοπούν στην ακραία “απόλυτη” ενσωμάτωση τους, μέσω της αφαίρεσης από αυτούς των ιδιαίτερων ιστορικών-πολιτισμικών χαρακτηριστικών τους. Η αξιοποίηση της πολιτισμικής και ιστορικής κληρονομιάς των διαφορετικών ομάδων δίνει τη δυνατότητα στις χώρες υποδοχής να γνωρίσουν και να ανασυνθέσουν διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις και πλούτο συλλογικών γνώσεων σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία.

Οδηγός συνέντευξης για αφήγηση ζωής

¹⁸ N. Todorov (1988), *Η βαλκανική Πόλη 15^{ος}-19^{ος} αιώνας*, Θεμέλιο· M. Μερακλής (1985), *Παροιμίες ελληνικές και άλλων Βαλκανικών λαών (Συγκριτική Θεώρηση)*. Πατάκη· B. Πούχγερ (1989), *Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια. Συγκριτική εξέταση*, Πατάκη· Θ. Στεργιόπουλος (2007), *Κάποιοι τραγουδούν δίπλα μας. Ανθολογία αλβανικής δημοτικής ποίησης*, Ροές· Ας επισημάνουμε ότι οι περισσότεροι αλλοδαποί μαθητές προέρχονται από χώρες των Βαλκανίων. Ο λαϊκός πολιτισμός των χωρών αυτών με πολλά κοινά στοιχεία καθίσταται ως ένα κυρίαρχο πεδίο συνάντησης με τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση.

¹⁹ Απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή, όταν πραγματοποιούμε τέτοια προγράμματα σε πολυπολιτισμικά σχολεία. Η ιστορία και η κουλτούρα κάθε μαθητή πρέπει να γίνεται απολύτως σεβαστή.

²⁰ Βλ. Καψωμένος, Ε., «Οι τοπικοί πολιτισμοί στην εποχή της παγκοσμιοποίησης», στο: Αυδίκος, Ε. (2007), (επιμ.), *Κρήτη: Λαϊκός πολιτισμός. Τοπικότητες: αντιστάσεις, μεταβολές, συνθέσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Ταξιδευτής.

1. Γενικές πληροφορίες

Όνομα:.....

Διεύθυνση:.....

Ημερομηνία και τόπος γέννησης:.....

Παρούσα απασχόληση:.....

Οικογενειακή κατάσταση:.....

Κύριες μετακομίσεις:.....

2. Πού γεννηθήκατε (πόσα χρόνια ζήσατε εκεί, που μετακομίσατε, αιτίες, κ.ά.).

3. Μετανάστευση: (πότε, αιτίες, δυσκολίες που αντιμετωπίσατε, πώς σας αντιμετώπισαν, κάνατε φίλους, συναισθήματα, σας βοήθησε κάποιος κ.ά.).

4. Παππούδες γιαγιάδες: (πού έζησαν, αναμνήσεις, περιγράψτε τους, πόσα παιδιά έκαναν, επάγγελμα, δυσκολίες ζωής κ.ά.).

5. Γονείς: (πότε γεννήθηκαν, επάγγελμα, περιγράψτε τους, πόσα παιδιά απέκτησαν, ανατροφή παιδιών, σχέση ως ζευγάρι, ποιος καθόριζε τους κανόνες του σπιτιού, ρόλοι κ.ά.).

6. Αδέρφια και άλλοι συγγενείς: (πού ζουν, έχετε επαφή, έχουν οικογένεια, επάγγελμα, συναισθήματα κ.ά.).

7. Καθημερινή ζωή: (σπίτι, περιγραφή, ρόλοι γονέων παιδιών, περιγραφή μιας ημέρας, με ποιους παίζατε, τι παιχνίδια, κοινωνική ζωή, διακοπές κ.ά.).

8. Κοινότητα-χώρος: (έχετε ζήσει σε χωριό, πλεονεκτήματα-μειονεκτήματα, αλλαγές, περιγραφή γειτονιάς, σχέση με γείτονες, διασκέδαση κ.ά.).

9. Σχολείο: (πότε πήγατε, πότε τελειώσατε, επιδόσεις, τι νιώθατε για τους δασκάλους, ήταν αυστηροί-τιμωρίες, τι όνειρα είχατε σαν παιδί, πραγματοποιήθηκαν, παιδικές φιλίες κ.ά.).

10. Απασχόληση: (πότε δουλέψατε για πρώτη φορά, δυσκολίες, εντυπώσεις από τη δουλειά σας, αλλάξατε δουλειά, ποια ήταν η καλύτερη κ.ά.).

11. Ελεύθερος χρόνος: (τι κάνατε στον ελεύθερο χρόνο σας, πώς διασκεδάζατε, φιλίες, αντιδράσεις από γονείς κ.ά.).

12. Γάμος παιδιά: (πότε παντρευτήκατε, πόσο ετών, πού μένατε, διαδικασία γάμου, επάγγελμα της γυναίκας σας, παιδιά, σχέση με παιδιά, που ζουν σήμερα κ.ά.).

13. Αλλαγές στην καθημερινή ζωή: (τι έχει αλλάξει, προς το καλύτερο, προς το χειρότερο, σύγκριση με το παρελθόν, ποιο ήταν το καλύτερο πράγμα στη ζωή σας, το χειρότερο, πώς ζείτε σήμερα κ.ά.).

Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω που μου αφηγηθήκατε τη ζωή σας και τις εμπειρίες σας.